

CHUSOMENI

KIBAJUNI

GIREDI 2

Yumna Hamid Titi

Fuad Aroi

Yumbe Athman

**TWAWEEZA
COMMUNICATIONS**
Working Towards a Better World

Shungwaya Welfare Association
Umaja ni Nguvu

SWAHILI RESOURCE CENTRE
*Old Town, Sir Mbarak Hisham Road
Mombasa*

Kimechapishwa na:
Twaweza Communications Ltd.
Jumba la Twaweza, Barabara ya Muthithi
Mpesi Lane
S.L.P. 66872 - 00800 Nairobi, Kenya
Simu: +(254) 020 269 4409; 0727 427740
Barua pepe: info@twawezacommunications.org
Wavuti: www.twawezacommunications.org

©Haki a kunakili nda Twaweza Communications
Chapisho la Kwanda 2024

ISBN: 978-9966-128-17-1

Kitabu cha Chusomeni Kibajuni ni sehemu a nradi wa kulindra na kuimarisha uṭamaduni wa Vabajuni. Nradi huu huṭekeledhwa na kichuo cha Twaweza Communications, Shungwaya Welfare Association na Swahili Resource Centre. Undofadhiliwa na nfuko wa British Council Protection Fund kwa ushirikiano na Department for Digital, Culture, Media and Sport.

In partnership with

Yaliyomo

1: Sikuli	1
2: Sikuli	8
3: Mayi.....	13
4: Uswafi	17
5: Usalama	22

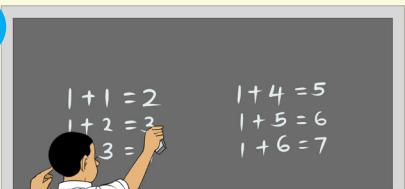
SHUKURANI

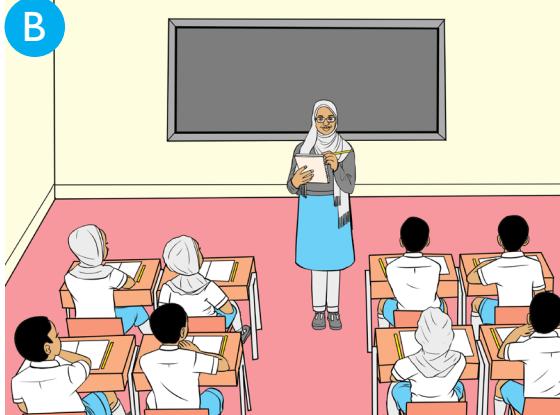
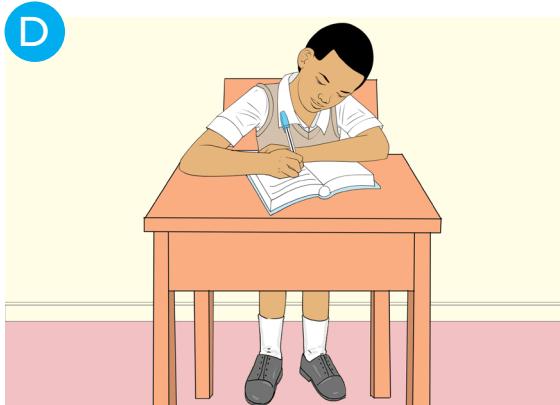
Dhiṭabu dha Chusomeni Kibajuni ni sehemu a juhudia kulindra na kuimarisha uṭamaduni wa Vabajuni. Chwatoa shukurani kwa nfuko wa British Council Protection Fund kwa nsaada ulochuwedhesha kuandika na kuchapisha dhiṭabu hidhi. Bila nsaada wavo ingalikuva ṭabu sana kuvapa vana va Kibajuni nafasi a kuifundrisha kusoma na kuandika Kibajuni. Chwavashukuru Dkt. Rukiya Harith na Nafisa Awadh kwa ushirikiano wavo na vaandisi kachika haṭua dhote dha kuandika nfulululidho wa Chusomeni Kibajuni. Vaandisi va dhiṭabu hidhi – Yumna Hamid Titi, Fuad Aroi na Yumbe Athman – valiiṭolea kushiriki na kumalidha kuandika. Chwavashukuru sana kwa nchangoo huu muhimu. Pia chwavashukuru vale voṭe chufanyao navo kadhi hii adwimu a kuhifadhi na kuimarisha uṭamaduni wa Vabajuni.

Kimani Njogu, Twaweza Communications
Omar Lali, Shungwaya Welfare Association
Athman Lali Omar, Swahili Resource Centre

Novemba, 2023

Kusikidha**Kuandama maagidho****A**

$$\begin{array}{r} 1+1=2 \\ 1+2=3 \\ 1+3=4 \\ 1+4=5 \\ 1+5=6 \\ 1+6=7 \end{array}$$

B**C****D****Sikidha maagidho a mwalimu**

Kudhungumudha

Kuṭoa maagidho

Wimbo wa kuuka kamba

Kibibi waṭokapi?

Mambasa,

Kunani?

Si kichu,

Haya kwaheri,

Tinda kuku,

Kuku, tinda baṭa,

Bata, tinda kuku

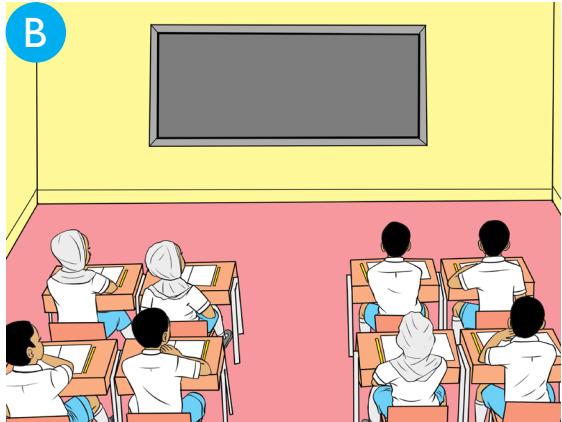
Kuku tinda baṭa.

Kadhi a dhikundri

Kachika makundri, vanafundi vaṭabe shuhuli mbalimbali dha darasani.

Kusoma

Kusoma michoro

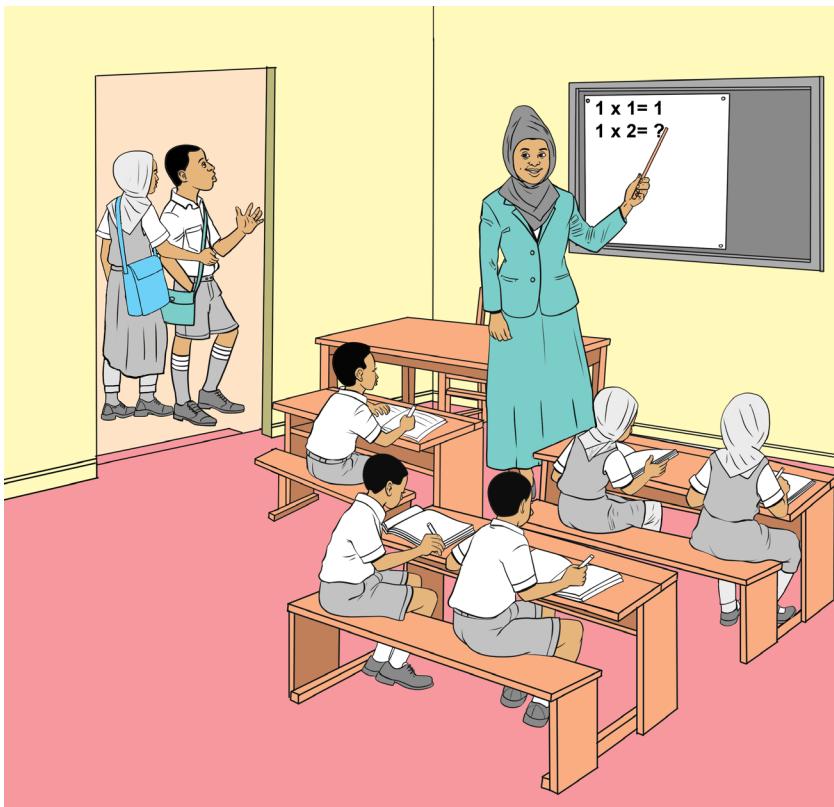

Maagidho

1. Enga michoro hii na ueledhe uvonacho.
2. Chunga senchensi ukichumia michoro hii

Kusoma

Kusoma kifungu

Soma kifungu hichi na ujibu maswali

Midhe ḥdhivu

Sikuli a kaa chonjo ni nduri sana. Vanafundi na valimu vote vana bidii. Midhe nae husoma kachika sikuli hio. La kushangadha ni kuva Midhe hana bidii hata katiti. Kila siku iye hungia sikuli akiva mechelewa. Vanafundi ndrudhe na valimu vandojaribu kila ndia kumuekedha lakini Midhe ndokuva ishikio la kufa halisikii dawa.

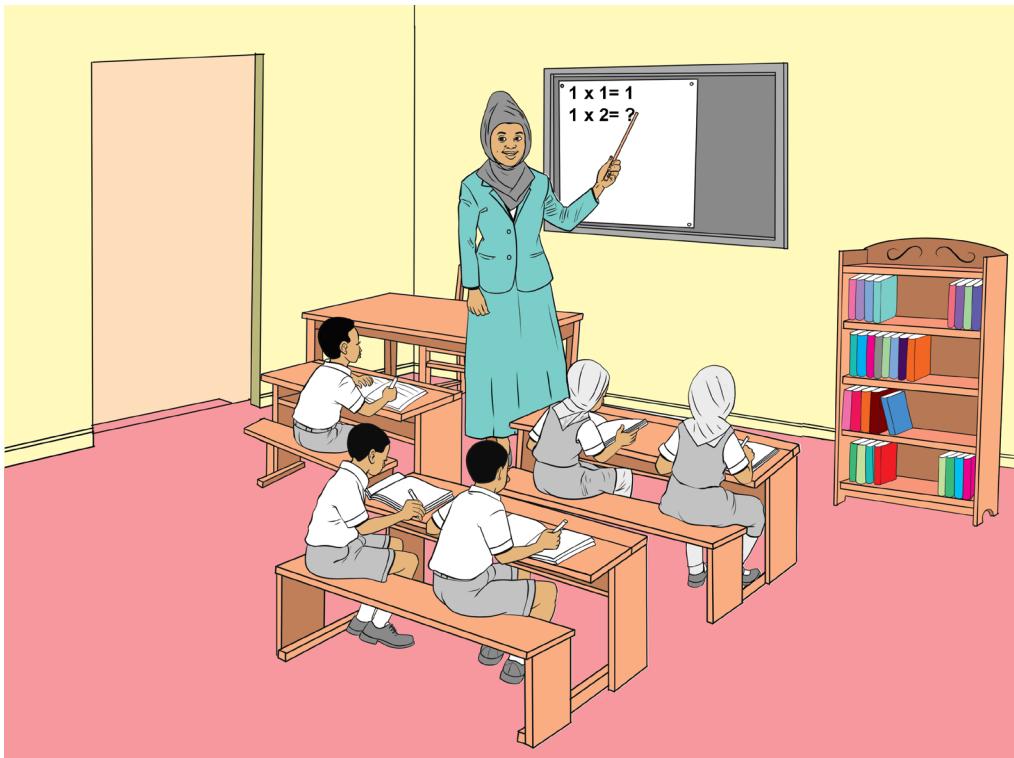
Siku moya Midhe aliambiwa arudi ɳumbani aye na ndhadhi wake. Midhe aliposikilia kwavo alindhulia mwalimu kuva menchukana inya na ishe. Ishe alipandwa na mori akaya sikuli uṭukudhie bakora aṭaka kumpondra mwalimu. Mwalimu alimpodha akamueledha dhichendro dha mwanawe. Ishe akapoa mocho. Midhe akaambiwa aeche mabuku ake. Mwalimu akanvonesha Ishe kadhi ambadho Midhe hafanyi. Ishe akayiva kuva mwanawe ni ndhivu. Midhe alikanywa na Ishe. Aliyuti na kuomba nsamaha kuva haṭarudia ṭena.

Maswali

1. Midhe husoma sikuli gani?
2. Ishe Midhe aliṭukua nini alipokwendra sikuli?
3. Chaya ṭabia mbili dha Midhe?,
4. Je, ṭabia ulidhodhichaya dha Midhe ni nduri?
5. Ishikio la kufa
6. Hadithi hii imechufundisha nini?

Kuandika

Kuandika maina a dhichu dha sikuli

Maagidho

1. Andika maina a dhichu uvonadho kweñe nchoro.
2. Chumia maina hao uchunge senchensi.

Kuandika

Harufu kuru na ndrodi

Andika senchensi dhifuachadho kwa harufu kuru

Nfano: sikuli a siyu husifika.

SIKULI A SIYU HUSIFIKA.

1. Mwalimu alianđika ubavoni.

.....

2. Sikuli echu ina uvanda nkuru.

.....

3. Mwanafundi hodari hupawa dhawadi.

.....

Andika senchensi dhifuachadho kwa harufu ndrodi.

Nfano: KITABU KIKO IYU A MEDHA.

Kitabu kiko iyu a medha.

1. KALAMU ANGU INDOPOTEA.

.....

2. MWALIMU HUSOMESHA KWA UDHURI.

.....

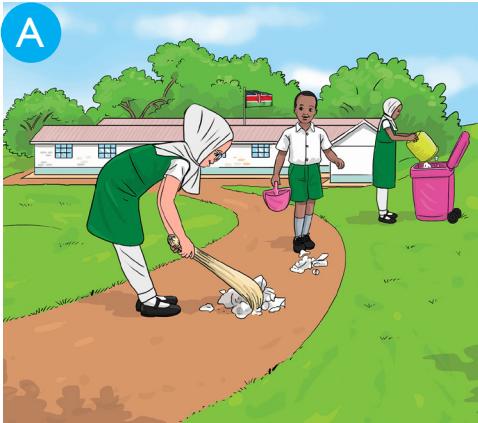
3. MABUKU ALIRARUKA.

.....

Kusikidha

Kuandama maagidho

A

B

C

D

Eledha uvonacho.

Kudhungumudha

Dhichandrawili/ dhichondrovi

Chaguwa dhichandrawili/dhichondrovi dhifuachadho

1. Pa! Pa! Mpaka nsikichini.
2. Kitam tamu mivani.
3. Chandrika kichanga chule kunadhi.
4. Papo sikivoni.
5. Askari nlangoni.
6. Vadhungu vavili huitungia idirishani.
7. Huendra na ɔnumba angu.
8. Vanangu huchecha ntana, usiku hupachana.
9. Kibibi hupepecha npunga.
10. Hutembea iyu a miva lakini hainichofi.

(kufuli, kishogo, kope, kamasi, kiachu, ulimi na meno, nocha angani, nlango, kichakwi, fududu/kobe)

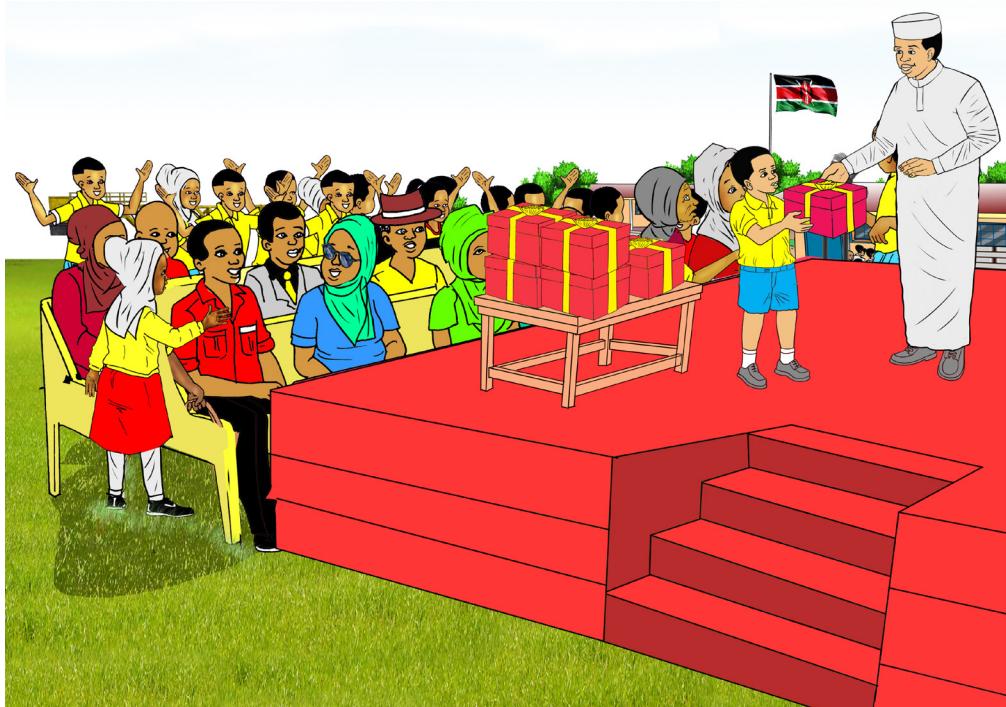
Kusoma

Kusoma senchensi

Soma senchensi dhifuachadho

1. Jamuhuri ni mwanafundi mweñe bidii.
2. Amani hufanya matedho ḥarasani.
3. Vanafundi hutedha uvandani.
4. Sikuli echu ina maṭokeo madhuri.
5. Medha a mwalimu indovundika.
6. Michi a sikuli ilikauka.

Kusoma kifungu

Siku a dhawadi sikuli

Vadhee valinena kijaa chema huveshwa peche. Siku a kila nchu kuvuna alichopandra ilisikilia. Vageni, vadhadhi, valimu na vanafundi valiyaa kweṇe ukumbi wa sikuli echu. Vanafundi ambavo valifanya udhuri kachika mitihani avo valikuva vameyawa na furaha. Kwa upandre nngine valee valivokosa alama nduri valiyawa na jitimai.

Mwalimu alisimama akavakaribisha vadhadhi na vageni. Pia alivachia moyo vanafundi voṭe kwa kuvaambia kuva kuna dhawadi dha kila aina. Alinena kuna dhawadi dha alama nduri, dhawadi dha mwanafundi mweṇe aḍabu nduri na dhawadi dha mwanafundi nsafi. Amina alisikia raha sana

kwa kuva iye hashiki kichu ḡarasani lakini kila siku huva mwanafundi wa kwanda kusikilia sikuli.

Wakaṭi wa dhawadi uliposikilia, vanafundi vakapawa dhawadi dhavo, vakafurahi sana. Ndhadhi wa Amina nae aliterema nno kwa kuva mwanae ndopacha dhawadi. Alinena kuva Mungu ni nkuru hakupoki oṭe.

Vanafundi valibika kusi. Vachu vote valifurahi na vakarudi majumbani kwavo kwa furaha, kuṭerema na dhigelegele.

Jibu maswali

1. Vachu valikusanyika kwa shuhuli gani?

.....

2. Ni vanafundi vapi valiyawa na furaha?

.....

3. Ni vanafundi va aina gani valipacha dhawadi?

.....,,

4. Amina alipawa dhawadi kwa sababu gani?

.....

5. Kijaa chema huvishwa

.....

Kuandika

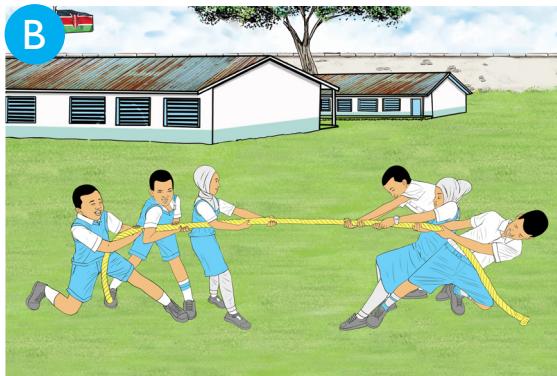
Kuandika senchensi

Andika senchensi kulingana na michoro hii.

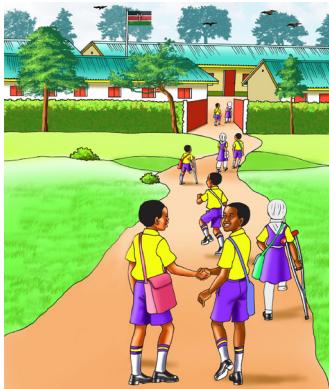
A

B

C

D

Kuandika

Kuandika senchensi

Panga maneno uundre senchensi sahihi

1. nchafu barikoa ni mwana.
2. nkuru uvanda wechu ni.
3. kwendra kengele indolia a ɳumbani.
4. angu rafiki mwerevu ni.
5. michi ndarandara chusiikache.

Kusikidha

Nganu a mwalimu

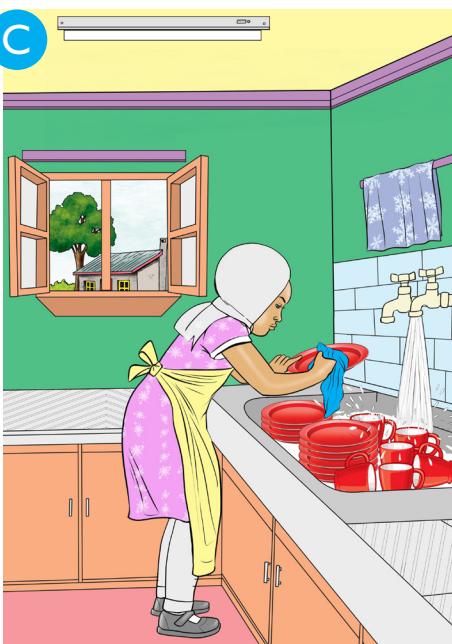
A

B

C

Sikidha kwa makini nganu a mwalimu

Kudhungumudha

Kuhifadhi mayi

A

B

Kachika dhikundri, chayani ndia mbalimbali dha kuhifadhi mayi.

Kusoma

Ufahamu

Mayi ni uhai

Mayi ni tegemeo la uhai. Huchumika kwa ndia ḥingi. Huchumiwa mahondreni na haṭa ḥumbani. Hondreni huchumiwa kunosea mimea na pia kuvapa vanyama. Bila a mayi mimea haitoi madhao madhuri. Vanyama vakikosa mayi hudhoofika na mwishowe hufa.

Mayi vile vile huchumika ḥumbani kwa mambo mangi. Huchumiwa kukolea nvili, kufulia nguvo, kuosea dhombo, kupikia, kunwa na hata kuosea ḥumba.

Kachika nvili wa mwanadamu mayi ni kiungo muhimu. Husaidia kusaga chakula, kupungudha jicho nvilini na pia hung'arisha ngodhi. Ukosefu wa mayi kwa binadamu ni haṭari sana.

Chwałakiwa kuhifadhi mayi kwa ndia mbalimbali ili kusive na ukosefu wa mayi. Kwa nfano: Chwawedha kuhifadhi mayi jabiani, kweñe mitungi na pia kweñe mapipa. Chusiañe mayi akachafuka chutapacha maradhi. Ni muhimu mayi afinikwe na chuchie dawa majabiani.

Jibu maswali

1. Chaya ndia mbili dha machumidhi a mayi ənumbani?

.....

2. Je mayi ana umuhimu kwa nchu?

.....

3. Mayi huhifadhiwae?

.....

4. Mimea ikikosa mayi huvae?

.....

5. Mayi husaidia nini nvilini?

.....

Kusoma

Kusoma senchensi

1. Mama alifua nguvo kwa udhuri.
2. Isi hukoa kisimani.
3. Jabia lechu huvuya.
4. Alichia mayi ote ntungini.
5. Chulikunwa shai asubuhi.
6. Bankuu hubika nsuwaki akendra kuiyala.
7. Chuliosa dhombo dhote.

Kuandika

Panga harufu upache ineno sahihi

1. akuos
2. maiski
3. aibja
4. kouka
5. mbodho
6. fuaku
7. vakunya
8. ngintu
9. nwaku
10. voido

Kuandika

Kuundra maneno

Chumia silabi kweñe jedwali kuundra maneno a machumidhi a mayi

ku	r	sa	ko
na	ga	nwa	va
nya	fu	a	ti

Kadhi a dhiada

Ukiva na mwendako, andika senchensi ṭanu kuhusu machumidhi a mayi

Kusikidha

Ufahamu

Chufundishane uswafi

Uswafi ni yambo muhimu kachika maisha a binadamu. Madhingira a binadamu ni muhimu kuva swafi, haswa madhingira a ḥumbani na binadamu mweṇewe.

Nchu hufaa kuanda kwa uswafi wa nvili wake. Ili kuva nsafi wa nvili, nchu hufaa kukoa, kuvaa nguvo swafi, kukacha madowe, kutana ḥee na mangineo.

Uswafi ukidumishwa maradhi hupungua na nchu kuva na afia nduri. Uswafi wa ḥumbani pia ni muhimu. Kila mwana hufaa kuhakikisha ḥumbani kwavo ni kuswafi, haswa chumbani ayalapo.

Uchafu wa chaka ukusanywe na kuwedha kuchiwa mocho na dhingine haṭa kukusanywa na kuvekwa sehemu mbali kama dhile dhipandre dha dhijaya na misumari.

Uswafi ni yambo muhimu sana kweṇe maisha echu. Vilevile chuwedhe kudhingatia uswafi hata sikuli. Sehemu a chooni chuveni na tahadhari kwani ndripo uchafu mwingi hupachikana. Vana voṭe vaṭakiwa kudhingatia uswafi.

Jibu maswali

1. Pahali popote chuishipo patakiwa kuveye?
2. Ni mambo gani yadhungumudhwao kwenye aya a kwanda?
.....
3. Hufaa kufanya nini kuiyepusa na maradhi?
4. Chaya sehemu chachu dha kudhingatia uswafi.....,
.....,
5. Chaya kitwa cha kifungu hichi

Kudhungumudha

Madhungumudho kuhusu uswafi

Radhia: Huyambo ndruangu?

Salama: Siyambo mwenechu.

Radhia: Vadhadhi vako vakeeye?

Salama: Havana neno na vako navo?

Radhia: Voṭe vadhma.

Salama: Mwenechu mbona ɳee ni ichowe?

Radhia: Imi sina haja a kuṭana wala kukoṭa.

Salama: Uswafi ni yambo muhimu.

Radhia: Uswafi ni kuṭana ɳee tu?

Salama: Hata madowe ako ni makuru.

Radhia: Mwenechu chuaṭe madhungumudho hao.

Salama: Ndruangu ladhima nikwambie

Radhia: Enhee

Salama: Ladhima ukoe na kubika nsuaki kila siku.

Radhia: Kuandia eo nami takuva nswafi.

Salama: Ndrio mwenechu. Chudhingaṭie uswafi.

Jibu maswali kulingana na madhungumudho haa

1. Madhungumudho haa ni kuhusu nini?
.....
2. Madhungumudho haa ni kachi a nyani na nyani?
.....
3. Radhia alikuva ni mwana gani?
.....
4. Madowe a nyani alikuva makuru?
.....
5. Je, Salama alikuva rafiki ndhuri?
Kwanini?.....

Kusoma

Ushairi

Vana va chumba cha pili, ni vasafi va kisasa
Huisafisha kikweli, si mambo a kupapasa
Na hachuna mushikili, uswafi hushindra pesa
Uswafi yambo muhimu, kwa wingi chudumisheni

Uswafi haswa ḡumbani, na wa nvilini pia
Chusafishe mabandrani, mahali pa kuketia
Uswafi chudumisheni, haswa sukuli sikia
Uswafi yambo muhimu, kwa wingi chudumisheni

Kukoa ni namba wani, mayi nchu kuichia
Akakowa nvilini, sabuni akunukia
Na nsuaki menyoni, ladhima kuibikia
Uswafi yambo muhimu, kwa wingi chudumisheni

Uswafi wangu mweñewe, neledhe avaelee
Ni uswafi wa madowe, pia uswafi wa nee
Usikubali michowe, mitava ikuenee
Uswafi yambo muhimu, kwa wingi chudumisheni

Kusoma

Soma senchensi hidhi

1. Ni muhimu kuveka madhingira echu swafi.
2. Michi ina manufaa mangi kachika maisha echu.
3. Nvili nchafu huecha maradhi.
4. Chaka dhoṭe dhichiwe kweñe mapipa a chakachaka
5. Vanafundi vasome kweñe madarasa swafi.
6. Choo ladhima kive swafi.

Kuandika

Hati

Andika senchensi hidhi kwa hati nduri

1. Napenda kukoa kivilibili changu.
2. Numbani kwechu ni kuswafi.
3. Imi hupenda kuveka madowe mafupi.
4. Nee hutakiwa kutanwa au kukotwa.
5. Maradhi mangi husababishwa na uchafu.

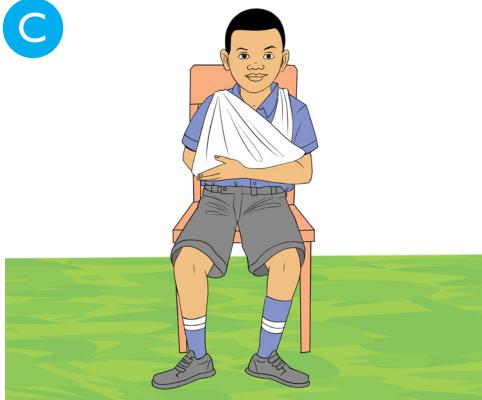
Kuandika

A. Kuunganisha silabi

1. Ma-ra-dhi
2. Cho-o
3. Ma-dhi-ngi-ra
4. Ku-ku-sa-nywa
5. Ki-pi-ndru-pi-ndru

B. Panga harufu hidhi upache ineno sahihi

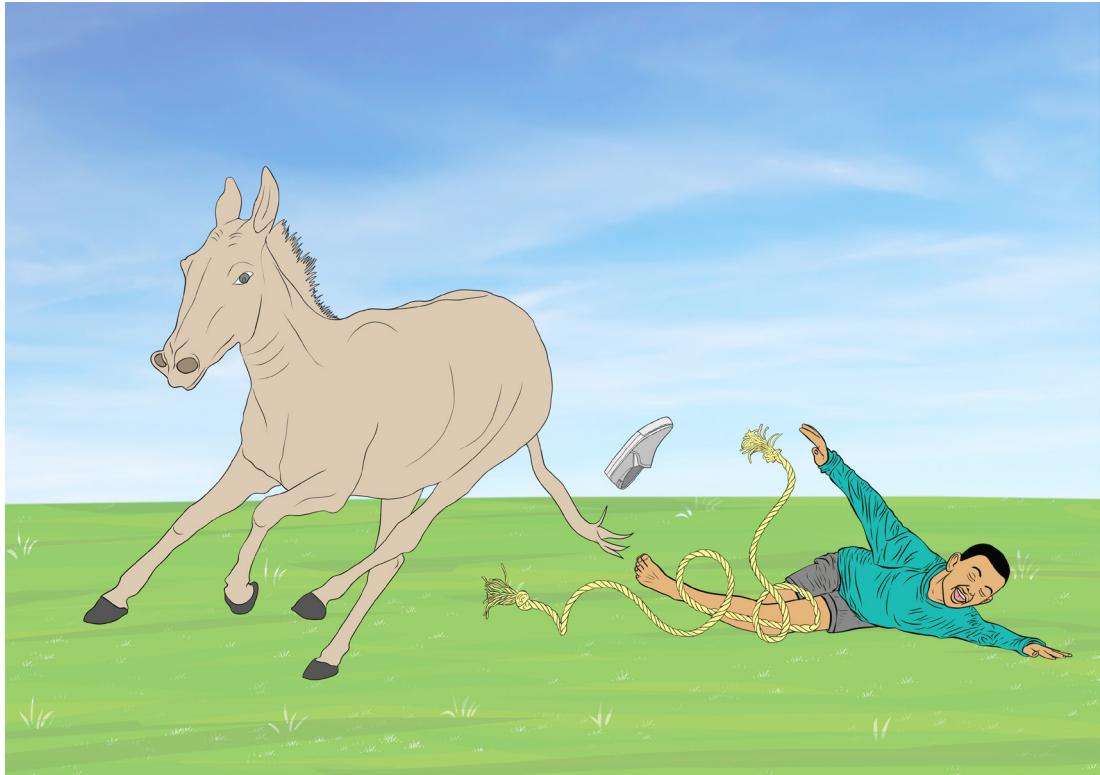
1. nibusa
2. takoku
3. chafuma
4. kinasu
5. tanaki.....

Kusikidha**Kusikidha maagidho**

Kachika dhikundri jadilianani mbinu dha kudhivia ajali.

Kudhungumudha

Kusimulia dhisa

Enga picha na ueledhe uvonacho

Mueledhe mwendako kisa kuhusu ajali iliotokea kijijini kwenu.

Kudhungumudha

Wimbo

Ngoma mwangoma, ngoma
Kidhere changu cha kae, ngoma
Ndoo nikupe wasia, ngoma
Na wasia nikupao, ngoma
Ukivona dhicha kimbia, ngoma
Kitwa chia ishakani, ngoma
Maguu ekedha ndia, ngoma
Adui akipicha, ngoma
Tanena umeifia, ngoma
Ngoma mwangoma, ngoma

Siianye nshindrani, ngoma
Ajali haikujali, ngoma
Tukua na tahadhari, ngoma
Usiicie kiburi, ngoma

Panga chumia hondreni, ngoma
Kisu kichie uvoni, ngoma
Mocho udhinye mekoni, ngoma
Wendrapo matembedhini, ngoma
Ngoma mwangoma, ngoma

Kusoma

Hadisi

Ajali haijali

Chukiva ɳumbani ajali hutokea dha kila aina. Ajali hadhiṭau nchu wala wakaṭi. Huṭokea bila kuṭarajiwa. Kuna ajali dha kila aina, kwa nfano: Mocho, kuitiñda kwa kisu, kuumwa na vadudu, kuchekechea kwa mayi mocho na ɳingi ninginedho.

Ingava huneneka kuva ajali haina kinga, lakini ladhima chuitahadhari. Chwatakiwa kuva makini mekon, dhisu dhenē makali, dhivekwe mbali na vana dhidodi. Chusiaṭe mocho uvake wakaṭi hachupiki dhakula. Vana vasiatwe kutedhea mocho na mayi akisuka iti afuchwe asimuanguse nchu.

Maeneo chuishio ave swafi. Chusiaṭe magugu kumea kuva marefu. Magugu marefu husiṭa vadudu haṭari. Tupa dha kuvundika zisiatwe kuenea kila pahali na dhijaya dhidhikwe ntangani. Usiaṭe kibahalulu karibu na kichandra au padhia, huwedha kusababisha mocho.

Jibu maswali

1. Chaya ajali chachu dhiṭokeadho ɳumbani.

.....

2. Chukiva mekon chwaṭakiwa kuvae?

.....

3. Dhijaya dha tupa dhivekwe kwapi?

.....

4. Ni nini ilosababisha mocho kweṇe nchoro?

.....

5. Chaya kitwa cha hadisi hii?

.....

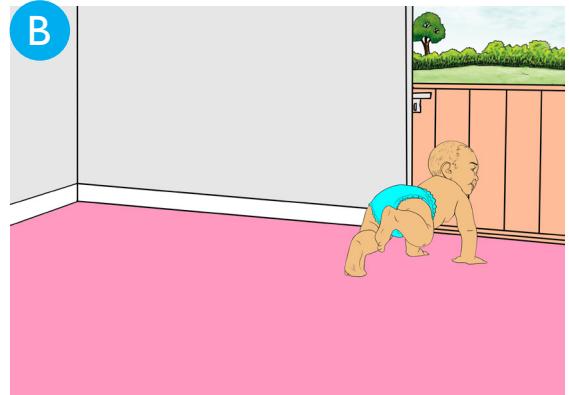
Kuandika

Kuandika senchensi

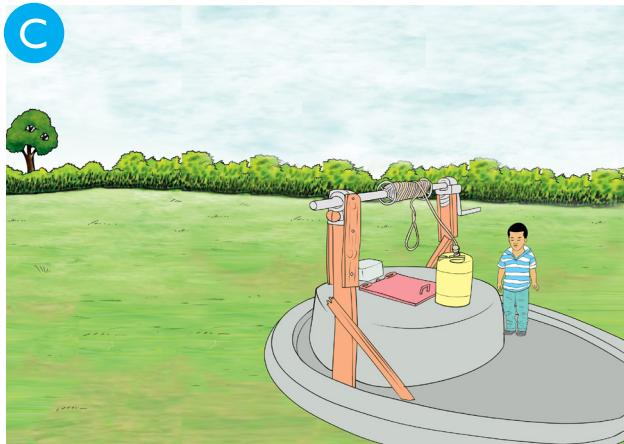
A

B

C

Ukiva na mwendako andika senchensi mbili kwa kila nchoro

Kuandika

Kupanga senchensi

Panga senchensi upache kifungu sahihi

1. Alijepa kisu mekoni.
2. Daktari alimfunga bendreji.
3. Asha ni nkaidi.
4. Akaikacha kijaa.
5. Akarudi ɳumbani.
6. Alipekwa sipichali.

Nfano:

1. Asha ni nkaidi
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.